

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

Poul Kürstein:

Nogle enkeltheder i passionsalteret i Slesvig domkirke

H. V. Gregersen:

Hans Adolph Brorsons visitatsindberetninger

Anna Ehlers:

Livsvilkårene i Ole Rømers barndomshjem

Hans Worsøe:

Sangen i Sønderjylland

Johannes Tonnesen:

En gammel bornholmerklokke og to gamle spøgefugle

Chr. Stenz:

Folketingsvalget i Nordslesvig den 15. november

Sønderjysk månedsskrifts ekspedition:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev
Overlærer Chr. Stenz adresse er: Tøndervej 173, Åbenrå

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Tydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

Eksamensret til Mellemskole-,
Real- og Studentereksamen.

*Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev*

HADERSLEV BANK
AKTIESELSKAB

Paul Thomsen
Krusaa

*Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering*

TøBUKO
til bords...

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

Sønderborg
GARN

**Brede Sogns
Spare- og Lånekasse**

Bredebro . Telefon 41341

Stiftet den 1. maj 1875

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

KØBENHAVN F.

**Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole**

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjydsk
Tæppefabrik**

*A. R. Kjærby A-S
Højer*

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-1

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjydsk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant Grænsen

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGRYKKERI
AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

(Fortsat fra side 235 i sidste nr.)

Nogle enkeltheder i passionsalteret i Slesvig Domkirke

Fordum i Bordesholm Kloster

Af Poul Kürstein

Legendære træk. 2. Påskelørdag. Nedfarten til dødsriget.

Blandt de felter, der umiddelbart tiltrækker sig tilskuerens øje, skal her omtales det lige til højre for midterfeltet med korsfæstelsen, i nederste række. Det forestiller Kristus i dødsriget.

Vi ser helvedes sprængte port. På murtinden ryster en fæl djævel et frygteligt mordvåben i afmægtigt raseri. Foran porten bøjer Kristus sig ned. I venstre hånd fører han korsbanneret, sejrspanen. Med den højre leder han den gamle Abraham ud af dødsriget. Bag Kristus står Johannes Døber, og som det er hans historiske opgave at vise hen til Kristus, peger han her bogstaveligt på ham. Bag Johannes står Moses, kendelig på hornene. I mellemgrunden står »skøn Eva« i fager nøgenhed, bag hende Adam. At det virkelig er dem, kan ses af, at de er gentaget øverst på altertavlen i store fritstående dejlige nøgne figurer.

Emnet er kendt fra talløse gentagelser i kirkens kunst, i Danmark først og fremmest fra Grundtvigs gendigtning af angelsakserens digt hos Cædmon:

I kvæld blev der banket på helvedes port,
så dunder den rullende torden,
herolden var stærk og hans budskab fuldstort,
ti lyttede alt under jorden!

I helvede skinned Guds herligheds glans
guldfarved de djævle kulsorte,
men murene revned for stråler i dans
af hængsel fløj helvedes porte!

Så kysset sin moder Guds herligheds glans
til under for alle de døde,
og op stod som dronning med regnbuekrans
skøn Eva, som angred sin brøde.

Det er lidt vanskeligt at forestille sig, at det dejlige digt har været midtpunkt i en religiøs forargelse og fejde. Det kan man læse om hos Lindhardt.⁴⁾ Grundtvig, for hvem tilværelsen var en mægtig kamp mellem liv og død, blev dybt præget af de vældige syner hos Cædmon, og gang på gang har kampen i underverdenen blæst ånde i hans digtersjæl:

Kirken hun sad i enkestand
sørged for den enbårne,
glemte, at han gravens land
stormede dødens tårne.

Linjen fra Cædmon til Grundtvig fører frem til Joakim Skovgård. I hans billede »Kristus i dødsriget påskelørdag« får den grundtvigske triumf over døden sit vældigste udtryk i billedkunsten. Særligt synes han inspireret af linjerne fra Cædmon/Grundtvig:

han tramper på øgler og drager,
hugormen han knuser ...

Overensstemmelsen mellem de store ånder er åbenbar. Men hvor har de og alle de andre, der har skabt kunst over emnet, egentlig fået historien fra? Grundtvig og Skovgaard har kendt Cædmon, men det har Brüggemann næppe, og dog ligger deres fortælling så nær op ad hinanden, at de må have en fælles kilde. Hvilken?

Det kan ikke nytte noget at gå til evangelierne. De mæler intet som helst om, hvad der skete fra langfredag til påskemorgen, og af Nyt Testaments øvrige skrifter er der kun Peters Brev, der ytrer sig i sagen, men det siger kun, »at han prædikede for ånderne, der var i forvaring«, og det er mere teologi end epos. Vi må gå andre steder hen.

Oldkirkens litteratur omfattede nemlig mere end de skrifter, som nu findes i det Ny Testamente, hvis omfang er rettet ind efter den rettesnor, kanon, som blev draget som gældende for den katolske kristenhed ved kirkemøderne i Hippo og Karthago i 4. århundrede.

Det myldrede med skrifter, der gjorde krav på at have autoritet. Der er så mange af dem, at man får indtryk af, at hver anden skrivekyndig har følt sig forpligtet til at give et bidrag. Titlerne er gerne meget tilforladelige, så som Peters præken, Marias himmelfart, tømmermand Josefs historie og Peters og Paulus' gerninger. Der findes endog en brevveksling mellem Jesus og kong Abgar i Osrhoëne i Mesopotamien. Enkelte udmærker sig ved ægte poesi, som for eksempel det arabiske Jesu barndoms evangelium, som gav Selma Lagerlöf stoffet til nogle af hendes skønneste Kristus-legender, men langt den største del bærer selv så fulgyldige vidnesbyrd om den manglende guddommelige inspiration, at det er klart, at det er falsknerier.

Der er flere grunde til deres opkomst. Nogle af dem må snarest regnes til religiøs digtning. Andre er efter vor mening utilladeligt bedrag. Undertiden er de dog følger af en grov udæskning, som da hedningene syede en samling akter sammen, som blev falbudt som landshøvdingen Pilatus' egne optegnelser og indberetninger til Cæsar om straffesagen mod Jesus. Fra kristen side svarede man med et fromt bedrag. Man satte et andet sæt hjemmestrikkede akter i omløb. De skulle slå de hedenske ud.⁵⁾

Naturligvis har forfatteren til de kristne Pilatus-akter udnyttet evangelierne i stor udstrækning. Men desuden har han sørget for at skaffe vidner på alt muligt alle vegne fra, også fra fantasien, der har måttet levere vidner ikke blot til Marias lovformelige trolovelse, men også til opstandelsen og himmelfarten.

En række kapitler skildrer nu nedfarten til dødsriget. Hjemmelmænd er her den gamle Simeons for tilfældet opfundne sønner Leucius og Karinus. De beretter for Hanna og Kaifas, at de, døde og begravede, befandt sig i dødsriget, da Jesus sprængte porten, lænkede Satan og befriede de døde. Selv blev de sendt op på jorden for en tid for at vidne.

En sammenligning af de bevarede håndskrifter, der afviger en del fra hinanden, har godtgjort, at denne beretning om nedfarten til dødsriget oprindelig slet ikke hører til i Pilatus-akterne, men er et selvstændigt skrift, som Pilatus-akternes redaktør har indfældet i sin samling. Derved blev han offer for et selvbedrag, for Simeons to sønner Leucius og Karinus er i virkeligheden een person, Leucius eller Lucius Charinus, som er »Nedfartens« forfatter. Han hørte til de kætterske gnostikere, der blev heftigt bekæmpet af kirken.

Det er hans skrift, som er kilden til alle fortællinger om Kristus i dødsriget. Det må nærmest regnes til den religiøse digtning og er ikke uden skønhed:

... »Da blev der forvirring blandt alle Satans ugudelige redskaber, og de begyndte med stor hast at lukke alle dødens porte og sætte låsene og jernslåerne for, og alle deres våben holdt de fast i hånden og udstødte hyl med skrækkelig stemme ...

Men atter lød råbet derind: åbn Eders porte, I fyrster, og løft Eder, I evige døre, at ærens konge kan gå ind! Atter spurgte dødsrigets fyrste og Satan, skønt røsten lød tydeligt, og sagde: hvem er denne ærens konge? Og der svaredes dem med hin vidunderlige røst: magternes Herre, han er ærens konge.

Og se, med ét gik en rystelse gennem dødsriget. Dødens porte og låse knustes. Jernslåerne brødes og faldt til jorden, og alt åbnede sig. Og Satan forblev midt iblandt dem derinde og stod forvirret og slagen. Og se, Vorherre Jesus Kristus kom i et strålende lysklarhed, mild og stor og ydmyg, og i sine hænder havde han en lænke, som han lagde om Satans hals, bandt dernæst hans hænder på ryggen og styrtede ham ned i Tartarus, satte sin hellige fod på hans strube og sagde: fra evige tider har du øvet onde gerninger, og aldrig hvilede du derfra. I dag overgiver jeg dig til den evige ild ...

Men Vorherre Jesus, alles Frelser, nådig og mild, hilste Adam kærlig og sagde til ham: Fred være med dig, Adam, og med alle dine børn gennem uendelige evigheders evigheder, amen. Da faldt Adam Herren til fode, og da han rejste ham op, kyssede han hans hænder og sagde vidnende for dem alle: se de hænder, som skabte mig. Og han sagde til Herren: som ærens konge er du kommet at befri menneskene og samle dem ind til dit evige rige.

Da faldt ligeledes vor moder Eva Herren til fode, og da hun havde rejst sig igen, kyssede hun hans hænder, brød ud i bitre tårer og sagde vidnende for dem alle: se de hænder, som dannede mig.

Men vi og mange andre fik befaling til at opstå i legemet, for at vi i verden kunne aflægge vidnesbyrd om Vorherre Jesu Kristi opstandelse og om de ting, som han gjorde i dødsriget ...«.)

Deres vidnesbyrd om de ting, Kristus gjorde i dødsriget, har ikke været forgæves. Ganske vist lykkedes det rettidigt at vække kirkens selvkritik, så at den fik mod til at skære Pilatus-akterne og andre sære gevækster væk og udelukke dem fra det Ny Testamente.

Imidlertid var trangen til fromme fortællinger stor, og da de ikke lige frem var forbudt, levede de videre. Nikodemus' evangelium, som er det samme som Pilatus-akterne, udkom så sent som i 1514 på Poul Ræffs bogtrykkeri i København. De stred jo heller ikke mod kirkens lære, og i tilfældet Nedfarten til Dødsriget udfyldte de jo ligefrem et tomrum i Vorherres pines og døds historie. Ikke sært, at digtere som Cædmon og fortællere af forskellig kvalitet tog emnet op og digtede videre på dem, lige til Grundtvig tog stoffet og formede det efter sin opfattelse af kødets opstandelse, så at det blev andre til en forargelse, og Joakim Skovgaard til udgangspunkt for et vældigt billede af Påskelørdag.

Teksten til påskelørdag står skrevet hos gnostikeren Lucius Charinus. Hans evangelium er apokryft. Men i kunsthistorien og digtekunstens historie er det lige så interessant som påskens øvrige evangelier.

4. P. G. Lindhardt: Vækkelse og kirkelige retninger. Ny omarb. udg. 1959, s. 65 ff.
5. Lipsius: Die Pilatus-Acten kritisch untersucht. Neue vermehrte Ausg. 1886.
6. Herm. G. Gregersen: De apokryfiske evangelier til Ny Testamente. 1886. S. 209–10.
På islandsk kendes fire opskrifter af »Nedstigningssaga«.

Hans Adolph Brorsons visitatsindberetninger

(fortsat fra side 240)

Møgeltønder birk, Højer og Lø herreder

Møgeltønder

1751 1/6, 3. pinsedag: Brorson hindret i at møde på grund af »Svaghed«.
1756 3/9: Sgpr. *Christopher Schultz*, 1742–56, Roskilde 1756–96. Af ungdommen svarede nogle vel, men andre kun mådeligt. Der blev ikke klaget over degnen, skoleholderen og medhjælperne.

Daler

1744 6/8: Sgpr. *Jørgen Eriksen Voss*, 1741–53. Børnene svarede nogenledes skikkelig.

1751 31/5, 2. pinsedag: Ungdommen svarede mådeligt. Præstens læremåde befandt jeg at være noget uforståelig, hvilket han lovede at ændre. Degn *Jens Christiansen* er en redelig og flittig mand.

1756 1/11, allehelgensfest: Sgpr. *Wilhadus Christian Zoëga*, 1753–56, Møgeltønder 1756–90, prædikede opbyggeligt. Degn *Jens Christiansen* er meget skikkelig i sit levned og flittig i sit skolehold, som han forestår tillige med en anden. Ungdommen svarede også til fornøjelse. Ingen klager.

Visby

1750 10/9: Sgpr. *Jens Gregersen*, 1701–54, fandt jeg flittig at drive katekisationen både i skole og kirke. Han gav skoleholderen et godt skudsmål. Børnene svarede skikkelig i kirken, men endnu bedre, da jeg anden dagen besøgte dem i skolen.

Emmerlev

1744 5/8: Sgpr., provst *Lars Gram*, 1744–57, derefter Sorø og Stege. Ungdommen svarede meget vel. I menigheden er også en køn opvækkelse. Kapellan *Jens Clausen* er også en meget flittig og retsindig mand.

1751 30/5, 1. pinsedag: Sgpr. prædikede grundigt og tydeligt. Han såvel som kapellan *Jens Clausen* er meget flittige i deres embeder, især med at besøge syge. Ungdommen svarede skikkelig. I menigheden var som ellers altid en sådan »trænge« af folk, at jeg næppe kunde flytte en fod fra alteret, ikke heller komme til at eksaminere flere børn end de få, som kunde få rum i det lille kor. (Brorson arbejdede på at få kirken udvidet, men forgæves, jvf. S. mdsskr. 4. årgang, s. 49 ff.).

1756 31/10: Kap. *Jens Clausen* holdt en grundig og opbyggelig prædiken. Sgpr. var »fornøjet« med sin degn, skoleholder, medhjælper og menigheden i almindelighed, og disse også med lærerne (præst og kapellan). Pladsmangel!

Ballum

1744 4/8: Sgpr. *Friderich Blechingberg*, 1732–65. Ungdommen svarede mådeligt. I menigheden er ellers en køn opvækkelse.

1750 6/3: Sgpr. katekiserede skikkelig. Ungdommen svarede skikkelig og ulasteligt, og menigheden var til dels »attent« (opmærksom). Da jeg tilforn havde spurgt (fået at vide), at de der i sognet i dette år havde holdt ilde hus med fastelavn, holdt jeg dem det alvorligt for, hvilket havde en ønskelig virkning hos mange iblandt dem.

1754 22/9: Sgpr. prædikede ulasteligt; heller ikke noget at udsætte på degn *Thomas Pedersen*. Skoleholderne i Bådsbøl og Ballum blev meget roste for deres flid med ungdommen, især den sidste. Ingen klager. I denne menighed er der fra for mange år siden en køn opvækkelse.

1760 10/8: En studiosus fra Rømø, *Rasmus Neve*, prædikede. For det nordlige distrikt holdes der sommer og vinter skole af degn *Thomas Pedersen*,

en meget habil, men nu ældgammel skolemand, eller af hans substitut, *Lauritz Pedersen*, som forestår skoleholdet med retsindighed og flittighed. For det mellemste distrikt holder *Jørgen Jensen* skole i Bådsbøl både sommer og vinter; han har været upåklagelig gennem 24 år. For søndre distrikt holdes der hele vinteren og det meste af sommeren skole af *Jens Jørgensen*, upåklagelig. I menigheden har der i mange år været en smuk opvækkelse. Ungdommen svarede upåklageligt.

R ø m ø

1750 8/3: Sgpr. *Chr. Neve*, 1733–71. Den stærke og bestandige modvind nødede mig efter nogle dages forgæves »varten« at rejse bort igen med uforrettet sag.

1750 15/9: Menigheden var »attent«, lovede at afskaffe den forargelige juleleg, hvilket hidtil ikke var sket. Ungdommen svarede vel.

R a n d e r u p

1743 helligtrekongersdag: Sgpr. *Jens Hygum*, 1730–63. – hvor jeg tilforn har været præst på ottende år; og efterdi jeg ikke har haft lejlighed til offentligt at tale i denne kirke, siden jeg tog afsked derfra, onsdag efter adventssøndag 1729, så skete det nu med des større affekt og bevægelse til opvækkelse og fornøjelse på begge sider. Sgpr. er en retsindig og ustraffelig mand og gør sig stor flid med ungdommens undervisning, og fattes det ikke der i menigheden på tilstrækkelig kundskab og ustraffeligt levned hos de fleste både af gamle og unge.

1753 2/2, Mariæ renselsesdag: Hos en del af tilhørerne var der særdeles bevægelse ligesom der også i menigheden fra for mange år siden har været en køn opvækkelse. Ungdommen gjorde god rede for sig, og der blev heller ikke noget klaget over lærere eller tilhørere.

1763 24/5, 3. pinsedag: Sgpr. er ved døden bortkaldet, om hvis utrættelige arbejde og flid især med at undervise ungdommen samme gav et godt vidnesbyrd med deres grundige og »muntre« gensvar. Skolen for det lille sogn forestår *Niels Larsen*, over hvilken der ikke blev klaget.

M j o l d e n

1743 søndag efter helligtrekonger: Sgpr. *Johan Hieronymus Clausen*, 1737–54, en retsindig, velbegavet og særdeles flittig sjælesørger. Børnene svarede til megen »fornøjelse«, og menigheden var i særdeles bevægelse.

1753 18/10: Sgpr. holdt en meget opbyggelig prædiken. Han underviser både med lærdom og levned eftertrykkeligt og uafledeligt. Børnene svarede meget vel. Ingen klager.

1763 23/5, 2. pinsedag: Sgpr. *Gotthard Hansen*, 1759–1815, holdt en op-

byggelig tale. Degn *Mads Hansen* forestår hovedskolen i Mjolden by. Desforuden holder sognemændene en skolemester om vinteren i Ottersbøl. Over begge ingen klager. Ungdommen svarede meget vel.

D ø s t r u p

1744 2/8: Provst *Søren Wedel*, 1737–54, som i mange år med megen flid og troskab har forestået denne menighed. Ungdommen er vel undervist, thi foruden at provsten meget alvorligt driver på deres »forfremmelse«, så er degnen også til sit embede meget habil og flittig. I menigheden var der fra for mange år siden en køn opvækkelse.

1751 13/10: Provst *Søren Wedel*, en bekendt retsindig, habil og flittig lærer, prædikede som sædvanligt grundigt og opbyggeligt. Ungdommen svarede ypperligt.

1757 10/7: Sgpr. *Johan Peter Brorson* (bispens broder Nikolajs søn), 1754–91, forestillede »tilstrækkeligt« deres forhold, som nyder Guds velsignelse. Ungdommen svarede meget vel. I menigheden er fra forrige tid en køn opvækkelse. Degn, studiosus *Peder Ludvigsen* er en »sær« (særlig) habil og flittig skoleholder. Heller ingen klager over de øvrige i sognet.

1762 1/8: Sgpr. en retsindig og flittig mand i sit embede. Degn *Jens Daniel Ludvigsen* holder skole i Døstrup vinter og sommer, er meget habil flittig og ustraffelig i sit embede. I sognet desuden fire skoler, Vinum, Lovrup, Drengsted og Nr. Vollum, hvor sognemændene i hver by hele vinteren igennem lønner en skoleholder, som sgpr. er tilfreds med. Ungdommen svarede ganske vel, og menigheden var bevægelig.

S k t. L a u r e n t i i, F ø h r

1743 30/7: Sgpr. *Philip Quedensen*, 1723–62. I sgpr.s svaghed forestillede kapellan Johannes Petersen med megen »munterhed« søndagens evangelium. Folkene der på landet (øen) holder meget fast ved deres gamle skik og sædvane, som i klædedragt så også i andre ting, hvilket er ordets lærere ofte til ikke liden vanskelighed i deres embede, allerhelst hvad skolevæsenets forbedring angår. Nogle af børnene svarede skikkeligt, andre ringere, muligt af den årsag, at de ikke ret kan explicere (udtrykke) sig på tysk, såsom det frisiske sprog er deres modersmål.

1747 2/7, Mariæ besøgsdag: Sgpr. prædikede smukt. En del af den talrige ungdom svarede skikkeligt, men resten kun mådeligt. Årsagen er, fordi det er kun slet bestilt med skolerne på landet, fordi indvånerne selv tager skolemestre dertil, hvilke de kan få for ringest løn.

1751 16/5: Formedelst storm og modvind kom jeg ikke over vandet før om morgenen på Kristi himmelfartsdag. Sgpr. var »svag« (syg). Kapellan *Petersen* prædikede grundigt og tydeligt. Ungdommen svarede ulasteligt

og tildels »færdig« (dygtigt). Over lærerne ingen klager. Degn *Oluf Sønnen* er flittig og retsindig. Sgpr. klagede over én, som var megen hengiven til drukkenskab. Jeg havde ham om eftermiddagen for mig, og han lovede hjertelig forbedring ved Herrens nåde.

1756 8/9: *Christian Carl Quedensen* er adjungeret sin gamle og »svage« fader, holdt en opbyggelig prædiken, ligesom hans fra ungdom af viste ustraffelige vandring tillige med gode eruditions (dannelses-) og læregaver, flid og retsindighed giver det bedste håb om megen deraf flydende velsignelse. Ungdommen havde forbedret sig siden sidste gang. Degn *Oluf Sønnen*, som forstår den største skole, er meget habil, tro og flittig. Ingen klager over de andre skoleholdere.

1762 31/7: Sgpr. er »svag« og ofte sengeliggende. Hans søn, som er adjunctus og successor, er en habil og flittig lærer. Res. kapellan *Jens Kirkerup* er opbyggelig lærer. Degn *Oluf Sønnen* forestår hovedskolen i Oldsum meget troligen og i en gudelig vandring. Desuden tre skoleholdere i sgpr.s distrikt: *Broder Boysen* i Klintum, en god skoleholder i lærdom og levned, dog noget »gelinde«, *Lorenz Johansen* i Tuftum, tro og flittig, *Peter Brohren* i Süderende, kun om vinteren, en god skolemester. Sgpr. klagede over en mand i Oldsum, *Sønnich Peters*, at han tit falder i drukkenskab og da ofte viser sig barbarisk mod sin hustru og børn. Blev alvorligt sat til rette i præstegården, lovede med megen bevægelse forbedring. Tre skoler i kapellanens distrikt: Duntzum, Üttersum, Hedehusum, hvor bymændene i hver by om vinteren holder en skolemester, som sgpr. er tilfreds med. Ungdommen svarede vel.

Ellers fortalte sgpr., at en liden hyrdedreng havde fortalt ham for kort tid siden, da han røgtede sine kreaturer, at have hørt efterfølgende: Fürchte dich nicht, denn ich bin ein Engel der Heiligen, du bist ein Kind Gottes und ein Erbe des ewigen Lebens. Hüte dich, dass du dich nicht von der bösen Welt, deinem Fleisch und Blut und dem Teufel verführen lässt, denn er geht umher wie ein brüllender Löwe. Sei getreu und wanke nicht, du wirst dreimal gesegnet werden, die anderen aber nur einmal, nur einmal. Christus, Christus, Christus ist, nun fahre ich hin zu meinem Vater. Dette siger drengen at have hørt uden at have set nogen. Sagen anså jeg helt mistænkelig, især da der ikke var noget særdeles godt bemærket ved hans opførsel, og bad derfor sgpr. vel at observere og referere mig, om noget mere herefter blev foregivet af denne dreng enten set eller hørt, men siden er derom intet meldt.

A m r u m

1743 6/8: Sgpr. *Friderich Mechlenburg*, 1739–78, holdt en opbyggelig tale om den sande kristendoms rette art og beskaffenhed. Børnene svarede i kirken temmelig vel, men bedre anden dagen den del, som jeg forefandt og

eksaminerede i skolen. Både på Føhr og Amrum har de gudfrygtige degne, som er flittige skoleholdere. Men det har kostet megen umage og koster endnu at få indført en flittigere skolegang.

1747 4/7: Sgpr. prædikede smukt. Børnene svarede skikkelig, menigheden var »attent« og især søndagen efter meget bevægelig, da jeg måtte blive over for storm og uvej og derfor samme dag continuerede (fortsatte) min visitats til megen »fornøjelse«.

1751 23/5: Ungdommen svarede skikkelig. Degn *Harcke Knutten* er flitig og ustraffelig. Ingen klager af eller over menigheden.

1756 5/9: Ungdommen svarede vel. Degn *Hartke Knutten* har god berømmelse for sin flid med ungdommens undervisning og ustraffelige vandel. Da jeg en nat og dag havde været på søen for at komme til fastlandet igen, men formedelst en stærk, meget vedvarende østenvind blev nødt til ej alene at gå tilbage til Amrum, men blive der til på 17. dagen, så skete det, at jeg visiterede i kirken tre søndage i rad.

1760 3/8: Degn *Harche Knudten* forestår hovedskolen i Nebel sommer og vinter flittig og vel. *Olde Peters* holder skole i Norddorf sommer og vinter, i lærdom og levned retskaffen. *Broder Broders* holder ligeledes upåklageligt skole i Süddorf vinter og sommer. Ungdommen svarede vel, og menigheden søger Guds hus meget flittigt.

Gg

Livsvilkårene i Ole Rømers barndomshjem

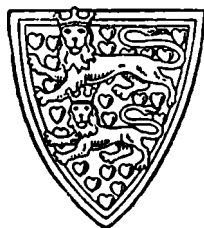
Af *Anna Ehlers*

I 250-året for astronomen Ole eller Oluf Christensen Rømer's død kan det muligvis – endnu før året er omme – have sin interesse at fremdrage et brev, der antagelig kan tjene det formål at belyse spørgsmål vedrørende Ole Rømer's barndom, som man kun har ringe kendskab til.

Man har hidtil formodet, at Ole Rømer's fader, Christen Pedersen, født på Rømø, skipper af Århus, havde været en velhavende handelsmand i Århus. Teoretisk skulle Ole Rømer således være vokset op under – i økonomisk henseende – betryggende kår. Ligesom faderen, som følge heraf, skulle have haft godt råd til at lade sønnen komme på latinskolen og senere studere i København.

At Ole Rømer's fundamentale uddannelse indenfor naturvidenskaben ikke synes at have nogen forbindelse med et hjemms velstand, synes at fremgå af et brev, som findes i Rigsarkivet i København (Dansk kanc. indlæg

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND
FOR SØNDERJYLLAND

*ved H. Neumann, Christian Stenz
og W. Christiansen*

36. årgang . 1960

INDHOLD:

Almindelig historie

<i>Th. O. Achelis:</i>	Lægevidenskabelige studenter fra hertugdømmet Slesvig 1517–1864 8–10,	64– 68
<i>Jørgen Brandt:</i>	De sønderjyske byers udvikling fra år 1800	130–136
<i>Ernst Christensen:</i>	Som jeg husker Åbenråmødet 17. nov. 1920	22– 27
<i>L. P. Christensen:</i>	Den 14. marts 1920	54– 56
<i>Karl Clausen og P. Kr. Iversen:</i>	Sangen i Sønderjylland	202–204
<i>H. V. Gregersen:</i>	Ahlmann- ålmand 225,	251
	Et par breve til herredsfoged Blaunfeldt	182–185
	Den svenske postrute gennem Sønderjylland	143
	Hans Adolph Brorson som visitator i vestslesvigske sogne 237–240,	257–262
	Navnet Lagoni	224
	Ribe-mødet 1460	189–193
<i>Grove-Stephensen:</i>	Hekseprocesser	194–199
<i>J. N. Jensen:</i>	Fra afstemningstiden i 2. zone 1920	57– 60
<i>Jens Lampe:</i>	De var ham for danske	19
	Fornemme faddere	19
	Sagn fra nyere tid	103–107
	Sparekassen jubilerer	18
	Vildtbanesten	18
<i>Christian Stenz:</i>	Det danske sprogs grænse	240–244
	Folketingsvalget i Nordslesvig 15. nov. 1960	269–272
	Fyrre år fra afstemningen	21– 22
<i>A. Svensson:</i>	Omkring den 10. februar 1920	41– 43
<i>A. Thomsen:</i>	Afstemningstiden fra et landsbysamfund på højde- ryggen	45– 47
<i>Hans Worsøe:</i>	Sangen i Sønderjylland	264–266

Enkelte lokaliteter

<i>Viggo Bancke:</i>	Jes Andersens dagbog (Frørup)	125–127
<i>Børge Barløse:</i>	Da »Landsoldaten« kom til Sønderborg 1920	121–124
<i>Olav Christensen:</i>	Fra en skarpretters virkefelt (Haderslev)	252
	Genealogiske optegnelser fra 1660erne (Haderslev)	227
	Haderslev amtsråds hyldestadresse til kong Chri- stian 9.	128–129

	Reformationsfesten i Haderslev 1817	245–247
	Tiggeruvæsenet i Haderslev i 1800erne	226
<i>H. V. Gregersen:</i>	Herredsfoged P. T. Himmarks begravelse (Brede) ...	141
	Gehejmerådens sti syd om Haderslev Dam	142–143
	Hytten på gravhøjen ved Vedsted kirke	73– 75
	Over og Neder Jerstal	
<i>W. Christiansen:</i>	Vesterhavsbadet Lakolk	145–153
<i>Vilh. la Cour:</i>	Til afstemningsmøde i Ravsted	35– 37
<i>H. C. Davidsen:</i>	Kontrollkommissionen i Tønder 1920	28– 30
<i>J. Holdt:</i>	P. T. Himmmarks gravminde på Brede kirke	199–200
<i>H. Autzen Jørgensen:</i>	Fra Toftlund kirkebog	226
	En barnefadersag fra Toftlund kirkebog	143–144
<i>H. P. Jørgensen:</i>	De gamle landevejskroer og broer langs hærvejen ved Urnehoved	153–157
<i>Th. Kaufmann:</i>	Afstemningen i Varnæs sogn	30– 33
	Det gamle Varnæs	222–224
<i>Poul Kürstein:</i>	Enkelthederne i passionsalteret i Slesvig dom- kirke	229–235, 253–257
<i>Jens Lampe:</i>	Gustav Johannsen søgte embede i Gl. Ladegård ...	19
	Juhlers privatskole i Åbenrå	200–202
<i>H. Lorenzen:</i>	Bov sogns museum	61– 62
	Hjem til afstemning (Ballum)	50– 51
<i>Laurids N. Lund:</i>	Urnehoved, Hviding herredsting og Erik Emunes drab	6– 7
<i>C. Maibøll:</i>	Af en Jejsing-drengs regnebog 1733	227–228
<i>Johann Meyer:</i>	Fra et sogn der deltes (Bov)	39– 40
<i>Henrik Rasmussen:</i>	Berlin–Egernsund (Afstemningsminder)	47– 50
<i>Hans Schmidt:</i>	Afstemning i Østerlindet	43– 44
<i>Christian Stenz:</i>	Billedudstilling i Åbenrå byhistorisk forening ...	63
	Bommerlund-snapsen 200 år	159–160
<i>Nicolai Svendsen:</i>	Et situationsbillede fra Haderslev vinteren 1920 ...	33– 35
	De danske soldaters indtog i Haderslev 5. maj 1920	97–102
<i>Frants Thygesen:</i>	Stolbjerget	157–159
<i>Hans Worsøe:</i>	Gråsten fattiggård	208

Personalhistorie

<i>Th. O. Achelis:</i>	Den første og sidste hofprædikant på Østerholm ...	80– 82
	Rektor Hans Heinrich Lohse i Husum	220–221
<i>Anna Ehlers:</i>	Livsvilkårerne i Ole Rømers barndomshjem	262–264
	Oluf Rømer	209–213
<i>J. Holdt:</i>	En dansk sognefoged i Swanstrup fogderi (Mikkel S. Clausen)	178–182
<i>P. Feddersen Jensen:</i>	Knud Kaysen, degn i Ballum	75– 79

<i>Jens Lampe:</i>	Karen Jepes tilknytning til Als	185–187
<i>L. A. Larsen:</i>	Degn J. Hansen, Emmerlev sogn	1– 6
<i>Hans Lund:</i>	K. J. Lyngby og Nis Callesen	109–111
<i>C. Maibøll:</i>	Peter Hommelhoff, sognepræst i Ødis	141–142
	Christian Knorr	142
<i>H. F. Petersen:</i>	Jacob Fabricius den Ældre	169–177
<i>August F. Schmidt:</i>	H. T. Physant	213–220

Folklore

<i>Olav Christensen:</i>	Et misfoster	252
<i>Jens Lampe:</i>	Gammelt skolemesterrim	20
<i>C. Maibøll:</i>	Overtro i forbindelse med helligtrekongersdag	18
<i>August F. Schmidt:</i>	Fra den gamle folketro i egnen vest for Flensborg	82–91, 111–113
<i>Senius Tiedemann:</i>	Gammelt levn fra overtroen fundet på et loft	108

Anmeldelser

<i>Olav Christensen:</i>	Anetavle for 9 søskende Christiansen fra Flensborg (Udg. af Inger Marie Plum)	91– 93
	Haderslev omkørselsvej og dampark (Udg. af H. J. Hansen og Chr. Ostenfeld)	187–188
<i>S. Sørensen:</i>	Potpourri over nord- og sydslesvigske sange ved Vera Lorenzen	20
<i>Frants Thygesen:</i>	Jahrbuch des Nordfriesischen Institut, Bd. VI	113–115

Forskelligt

	Fortegnelse over dagbladsartikler 1959	93– 94
	Gotiske skriftprøver 11–17, 69–72, 94–96, 117–120, 137–140, 161–168, 204–207	248–251
	Prisopgave	116
<i>Johannes Tonnesen:</i>	En gammel bornholmerklokke og to gamle spøgefugle	267–268
	Nogle glimt af »Tiende Februar«, udg. af Nicolai Svendsen og Svend Thorsen	51– 52

Nekrolog

<i>N.</i>	Jens Raben	53
-----------	-------------------	----

STEDFORTEGNELSE

A

Abild 271
Agerskov 18
Agtrup 82, 111
Amrum 260
Arnæs 135
Arrild 237
Asserballeskov 186
Augustenborg, 19, 135, 225, 269

B

Ballum 18, 51, 75, 104, 258
Barsmark 108
Bedsted 270
Bevtoft 224
Bjærndrup 265
Bjolderup 18, 270
Bommerlund 159
Bov 61, 270
Bramsted 83
Brede 18, 141, 178, 199
Bredsted 135
Bremsbøl 85
Broager 18
Brøns 18, 239
Burkal 271
Buskmose 165
Bylderup 271

C

Christiansfeld 18, 135

D

Daler 18, 75, 257
Døstrup 18, 260

E

Egernførde 131, 194
Egernsund 47
Eggebæk (Ugle h.) 84
Ellund 59, 82
Emmerlev 1, 18, 75, 178, 258
Ensted 270

F

Felsted 118, 137
Fleckeby 182
Flensborg 18, 55, 64, 91, 111, 131
Frederikstad 131
Frøslev 39, 59
Før 20, 260

G

Garding 135
Gl. Ladegård 11, 19
Goldbæk 18
Goldelund 88
Gråsten 204, 208

H

Haderslev 8, 18, 33, 41, 97, 117,
128, 131, 142, 187, 226, 227,
245, 252, 269
Haksted 84
Halk 125
Hanved 85
Harreslev 59
Harris 141
Hellevad 270
Hinderup 18
Hjerpsted 2, 75
Hjoldelund 111
Hjordkær 117, 270
Holbøl 270
Hoptrup 201, 267
Hostrup 18
Husum 64, 131
Hviding 6, 238
Hygum 18
Højer 18, 135, 271
Højrup 237
Højst 271

J

Jaruplund 88
Jels 95
Jejsing 227

K

Kappel 18, 135
Ketting 18
Kliplev 18, 266, 270
Kværs 271

L

Ladelund 84, 89, 111
Lakolk 145
Langetved 213
Lerskov 110
Lyksborg 18, 135
Lytjenholm 83
Løgumkloster 18, 135, 269
Løjt-Kirkeby 18, 271

M

Medelby 85, 87, 112
Mjolden 259
Moltrup 138
Møgeltønder 18, 257

N

Neder Jerstal 188
Nordborg 18, 80, 117, 135, 196
Nybøl 18
Nørre Løgum 18, 271

O

Over Jerstal 188

P

Padborg 18

R

Randerup 259
Ravsted 18, 35, 271
Rejsby 238
Rendsborg 131
Rinkenæs 208, 271
Rise 270
Roager 238
Roost 13
Rødding 18, 109, 269
Rømø 84, 209, 259

S

Skast 75
Skodborg 18
Skovlund 83, 84, 87
Skærbæk 18, 145, 239
Slesvig 64, 106, 131, 229, 253
Spandet 237
Svanstrup 178
Sønderborg 18, 53, 121, 131, 142, 269
Sønder Løgum 85, 88
Sønder Sejerslev 2
Sønder Smedeby 90

T

Tandslet 18
Tinglev 18, 271
Tinningsted 111
Toftlund 18, 143, 226
Tønder 18, 28, 64, 131, 169, 269
Tønning 131

U

Ubjerg 271
Uge 154, 270
Ulkebøl 18
Urnehoved 6, 153

V

Vanderup 87
Varnæs 30, 222
Vedsted 73
Vesterland 134
Vester Terp 162
Vestre 89, 112
Visby 18, 75, 258
Vodder 239
Vornmark 83
Wyk 135

Ø

Østerholm 80
Øster Lindet 43

Å

Åbenrå 18, 20, 22, 63, 131, 200, 269
Åstrup 117

til indk. breve 11/3 1650) ifølge hvilket Ole Rømer næppe kan have været søn af en velhavende handelsmand. Brevet er stilet til kongen. Underskrevet af »Christen Pedersen, Skipper aff Aarhus«.

Da der i året 1650 kun fandtes én person i Århus ved navn Christen Pedersen (Rømer) som var skipper (A. Blichfeldt Petersen og C. J. T. Thomsen's afhandling (Ole Rømer's Herkomst og Barndom) Århus stifts årbog 1944), synes nærværende brevets afsender at være identisk med Ole Rømer's fader, Christen Pedersen, der som bekendt er født på Rømø, men flyttet til Århus 1642 eller deromkring, og som tog borgerskab i Århus 24/3 1642 ifølge nævnte afhandling.

Brevets ordlyd er følgende:

Stormegtigste høigborne første, allernaadigste koning och herre.

Eders kongelige May:t giffuer ieg paa det wnderdanigste tilkiende, ded ieg fatige mand hoffuer eet liided schiib, eet halfft hunder lester dregtig, huor med ieg i forrige aaringer haffuer hafft min fart paa Haalland, och effter som koren nu at wdførre forbuded ehr, weed ieg i denne wnde dyrre thid intet dermed at bestille, til mig, min fatige hustrue och børns wnderholding, er derforre min wnderdanige bøn, eders kong: May:t naadigste for Guds schyld wille bewilge, ieg med samme skiib aff riiget maatte wdførre eet tusind læs bøgeweet, aff ded mangfoldig wiindfald, som en stoer deel icke kand forbrendes før ded bliffuer wtienlig; de fatige bønnder (som weed ded middel med mig kand faa nogen hielp thil brødet) wij wille samtligen beede dend almechtige Gud schal ded eders kongelige May:t belønne och med eet langwarigløcksalig rigimente begaffue.

Actum Aarhus dend 11 martij a:o 1650

Eders kong. May:t wnderdanigste thienner

Christen Pedersen, skipper aff Aarhus.

Det synes at fremgå klart af dette brev, at Ole Rømer's fader i året 1650 og de foregående år ikke kan have været en velhavende handelsmand.

Brevets indhold røber hjemmets økonomiske forhold. Disse forhold stemmer overens med oplysninger i førnævnte afhandling (O. R. Herkomst og Barndom) ifølge hvilken Christen Pedersen i året 1646 havde en ko til græsning på Århus marker.

Når skipper, Christen Pedersen (Rømer) i spidsen for en del århusborgere i 1651 købte en hollandsk skude »Fortuna« (ifølge afhandlingen) tyder dette på, at Danmarks konge Frd. III har taget vel imod sin »wnderdanigste thienners« bøn og bevilliget denne at udføre bølgeved, af »ded mangfoldig wiindfald« fra de vældige bøgeskove ved Århus.

Kongens underdanige tjener afslutter sit brev, som det var skik dengang, med gode ønsker for majeståten. Det er værd at lægge mærke til, at Ole Rømer's fader tilstræber ikke blot at drage omsorg for sin egen families underhold. På smukkeste måde drager han omsorg også for de fattige bøn-

der, at de sammen med ham kan få nogen hjælp til brødet. Han slutter sig helt til de fattige bønder, når han går over fra jeg-formen til vi-formen.

Som forholdene var her i landet netop i Ole Rømer's barndom og ikke mindst i Århus i 1650–60, denne uhyre vanskelige tid, synes det ret usandsynligt, at faderen – under nærmest fortvivlede forhold i landet, hvor alt blev lagt i aske netop i Århus – skulle være blevet en velhavende handelsmand.

Det fremgår endelig af afhandlingen, som på smukkeste måde har kastet lys over Ole Rømer's barndom, at Ole Rømer's barndomshjem brændte under urolighederne her i landet for nu 300 år siden.

Det ligger nær at antage, at når Ole Rømer's fader nød personlig anseelse i en fremmed by, så skyldes dette udelukkende at faderen, som skipper efter datidens forhold, var i besiddelse af en særlig begavelse og dannelse, hvilket fremgår af biografien af Ole Rømer, skrevet ved hans død (Gl. kgl. saml. fol. 1076).

Når Ole Rømer's fader, ifølge biografien, fremhæves som »høragtbar og velfornem« og senere i samme biografi omtales som en fremragende navigatør, synes dette – efter alt at dømme – ikke at stå i forbindelse med velstand men derimod øjensynligt med den kendsgerning, at faderen fra naturens hånd har været udrustet med en ganske særlig begavelse. Af brevet til kongen synes at fremgå, at Ole Rømer's fader i høj grad var typen på en foregangsmand.

Som landsmand var Rømøskipperen Christen Pedersen sin konges tro tjener. Som borger havde han fællesskabet for øje; som menneske var han en ansvarsbevidst familiefader, der frem for alt regnede med gud; sammen med de fattige bønder ville han bede om Guds velsignelse over kongen og hans hus.

Sangen i Sønderjylland

I septemhernummeret af Sønderjysk månedsskrift bragtes en artikel af lektor Karl Clausen om Sangen i Sønderjylland i anledning af, at denne gik i gang med et omfattende indsamlingsarbejde af gammelt sangstof i Sønderjylland. Artiklen var ledsaget af en opfordring fra landsarkivar Iversen til alle, der havde kendskab til gamle salmer, sange, remser o.s.v. om at sætte sig i forbindelse med lektor Clausen via Landsarkivet. Der er da også kommet et ret stort antal henvendelser både fra Nord- og Syd-slesvig, og lektor Clausen har et par gange været rundt med båndoptager eller radiovogn for at indsamle stoffet, og mange værdifulde ting er således allerede nu blevet bevaret for eftertiden. Imidlertid fortsætter indsam-

lingsarbejdet, og i håb om, at det vil være muligt at finde frem til endnu flere meddelere, skal jeg hermed gentage opfordringen til at henvende sig til Landsarkivet, samtidig med, at jeg skal omtale enkelte af de allerede indsamlede sange.

Undertegnede har et par gange haft lejlighed til at ledsage lektor Clausen på turene, den ene gang til egnen omkring Valsbøl, hvor pastor Kvist havde sat sig i forbindelse med gamle på egnen, og hvor adskilligt gammelt dansk sangstof var levende. Blandt meget andet fandtes en samling af de sange, der var blevet sunget på de dansksindedes første samlingssted i »Pers Pissel«.

Imidlertid skal jeg ikke gå nærmere ind herpå, men går over til den anden tur, hvor besøget gjaldt Klipleve by, hvor der i mange år har været og stadig er en overordentlig sangglæde. Blandt de forefundne nogle og tyve gamle remser, sange og viser, var en »Rummelpotvise« af meget gammel tradition og en vise, der i den lokale tradition hævdedes at bero på en virkelig tildragelse på den nu nedlagte vandmølle i Bjerndrup. Visen begynder således:

Æ skomacher put æ skræder i æ sæk – uhajaja

å bar ham ned til æ møllebæk – uhajaja

.....

Godaw, godaw lille møllermænd ... her kommer a mæ min 7skæpsæk

Sæt do den kun in te min detters seng ... dær går vis ingen møs te

den ... osv.

Da det imidlertid vil føre for vidt at gå ind på de enkelte sange, skal jeg nøjes med her at omtale endnu en sang, som har bevaret mindet om en tildragelse under krigene mellem årene 1848 og 1864. Om sangens datering var der uenighed i Klipleve, idet nogle vidste, at den stammede fra 1848 og stod i forbindelse med en episode i anledning af slaget ved Bov, medens andre mente, at den stammede fra 1864. Det er ikke let at fastslå det nøjagtige tidspunkt for den i sangen omhandlede begivenhed, men i den fortælling, der blev givet som indledning, nævnes pastor Bay, som først kom til Klipleve i 1850, og sangens slutning kan tolkes som en henvisning til slaget ved Fredericia 1849. Indledningen blev fortalt af slagtermester Frederik Eriksen i Klipleve, og jeg giver her afkald på at gengive den ordret, men prøver kun at bibeholde den mundtlige fortællings stil. Sangen blev sunget af Lorens Eriksen, en broder til Frederik Eriksen. De to beretninger stemmer ikke ganske overens, selv om de sandsynligvis stammer fra samme kilde. Mest interessant ved fortællingen er, at den kaster et interessant strejflys over pastor Bays uforfærdede danskhed. Henrik Anton Bay var født i Rudkøbing i 1815, i 1850 konstitueredes han i embedet i Klipleve, hvortil han kom fra Ensted. I 1851 blev han fast ansat, men afskedigedes

i 1864, hvorefter han blev sognepræst i Allested-Vejle i Svendborg amt. Han døde 1892 i København.

Frederik Eriksen fortalte som følger:

»Da prøjserne kom til Kliplev, hængte de en fane ud gennem et hul i gavlen af Kliplev kirke, og så gik de ned i kroen, hvor de sad og drak sig fulde. Men de kliplinger var ikke tilfredse med, at fanen hang der, og da der var en ung mand, som var god til at kyle med sten, tog han en stor sten, bandt en strik i, kylede stenen over fanestangen og rev det hele ned. Da tyskerne opdagede det, ville de have en anden og større fane op. Den hængte de ud fra kirkespiret, og derfra kunne danskerne ikke få den ned. Imidlertid kom pastor Bay dem til hjælp, for da han skulle holde gudstjeneste, nægtede han at gå ind i kirken, så længe fanen hang der. Han gik derfor tilbage til præstegården, hvor den tyske kommandant havde kvarter, og denne måtte nu give de tyske soldater ordre til at tage fanen ned. Først da det var sket, blev gudstjeneste holdt.«

Sangen går på melodien til »Schleszig-Holstein meerumschlugen«.

Slesvig-Holsten-visen fra Kliplev

Slesvig-Holstens stolte fane,
hejsedes på kirkens mur,
da så mangen tyske gane
sang nu takker alle Gud.
/:/ Huer fløj i vilden sky,
der var fryd i Kliplev by. /:/

Slesvig-Holstens skål blev drukket,
thi de herrer følte tørst.
Den og mange fler udstukket,
gav til spøg og løjer lyst.
/:/ Så at drikkeskillingen
lagdes i værtindens seng. /:/

Slesvig-Holstens herligheder
varer gerne ikkun kort,
thi ved femte midnatstime
rev en storm den fane bort.
/:/ Med et stort og vældigt brag
gik alverdens gang det flag. /:/

Slesvig-Holstens tapre sønner,
sparer ej på kostbar flid,
de en prøjser godt belønner
for at gå til kirkens spir.
/:/ Med et nyt og større flag,
som kan læge første slag. /:/

Slesvig-Holstens onde stjerne,
fulgte også denne gang,
thi en prøjser ser ej gerne,
sribet farve på en stang.
/:/ For den tyske Kommandor
faldt den fane for hans fod. /:/

Slesvig-Holsten læg på hjerte,
dig den sag og mærk det vel.
Lad det ej for hårdt dig smærte,
at din fane slås ihjæl.
/:/ Værre er det for det blod,
som for den blev gydt i nord. /:/

Det er interessant, at der rundt omkring findes levende tradition om be-
givenesserne fra den bevægede tid, og forhåbentlig giver denne artikel
anledning til, at endnu flere kendere af gamle melodier og gamle salmer,
sange, viser og remser henvender sig til lektor Clausen.

Hans Worsøe.

En gammel bornholmerklokke og to gamle spøgefugle

Af Johannes Tonnesen

Pastor Johannes Tonnesen er født 1882 som søn af den indremissionske fører pastor Hans Tonnesen, Hoptrup. Han har været præst i Bedsted og i Hellevad-Egvad, som han forlod i 1919 for at tage en gerning op som præst og højskoleforstander i Rendsborg. I 1928 blev han professor ved lærerakademiet i Kiel og var senere præst i Altona. Efter pensionering flyttede han til Flensborg og virker endnu som prædikant ved Diakonissestiftelsen. – Johannes Tonnesen har altid taget livlig del i den grænsepolitiske debat. Bedst kendt er han for sit virke inden for den tyske fredsförening (sammen med Johs. Schmidt, Vodder, og Erich Schlaikier). Han har siddet i bestyrelsen for »Schleswig-Holsteiner Bund«.

C. S.

På min cykel svingede jeg ind i gården. En af karlene var ved at spænde fra – gårdens flotteste heste – det sølvbeslåede seletøj – og for husdøren stod stadsvognen!

»Der må være gilde,« tænkte jeg og var lige ved at vende om. Da kom husmoderen ud i døren, hilste på mig og bød mig velkommen.

Kaffebordet var dækket til tre personer, den fjerde blev så jeg. Den eneste gæst, foruden mig, var en mig velbekendt gammel urmager fra en landsby længere sydpå i amtet.

Hvad foregår der dog her? Det flotteste køretøj, som gården kunne stille og den gamle urmager som eneste gæst?

Men så tog husmoderen ordet og sagde, henvendt til mig: Det passer udmærket, at De er kommet, hr. pastor, nu skal De fælde dommen over de to karle, om hvem af dem, der er den klogeste!

Jeg så fra den ene til den anden. At husbonden var en spøgefugl, vidste jeg, og i hans ansigt stod der et par lystige øjne. Han havde nok været på spil med en skælmsstreg!

»Nu skal De bare høre,« begyndte husmoderen. Og så fortalte hun mig om den gamle bornholmerklokke ude på forstuen, at det var den, det drejede sig om. Og det blev en munter historie.

Klokken havde begyndt med at vise alderdomssvagheder. Og den gamle urmager var kendt for, at han forstod sig på disse gamle urværker. Og så lod bonden ham kalde. Urmageren opløste hele værket i sine enkelte dele. Bordet i dagligstuen lå fuld af store og små hjul. Urmageren havde så travlt, at han slet ikke mærkede, at bonden kom ind og så til, og endnu mindre mærkede han, at denne tog et lille hjul og puttede det i sin vestelomme.

Da urmageren var så vidt, at værket skulle sættes sammen igen, savnedes dette hjul. Han var straks klar over, hvor det var blevet af. Men da han var en endnu snildere spøgefugl end bonden, hævnede han sig på sin måde. Han gik ud i gårdens værksteds-kammer, fandt snart, hvad han søgte, nemlig et gammelt stykke fast læder og skar ud af dette et hjul, der passede helt nøjagtigt til det forsvundne. Han satte klokken sammen, prøvede dens gang, og alt var i bedste orden. Og så hentede han med det mest alvorlige ansigt bonden fra stalden og førte ham, uden at sige et ord, ind i forstuen foran den gamle bornholmerklokke.

Bonden greb til sin vestelomme. Jo, hjulet var der! Hvordan i alverden hænger det sammen?

Ingen af de to sagde et ord, de så på hinanden, og det spøgefulde sad i øjenkrogene.

Klokken gik. Den gik en dag, den gik flere dage, helt nøjagtigt! Men hjulet sad i bondens vestlomme. Og allermest pinte det ham, hvis han i den gamle urmager skulle have fundet sin overmand! Omsider opsøgte han ham, lagde hjulet på bordet og sagde: »Det er nok bedst, at du kommer over til os og giver hjulet sin plads i klokken.«

Det var den gamle urmager også villig til, men stillede følgende betingelse: »Du spænder dine flotteste heste for stadsvognen, og du er selv kusk, du henter mig og kører mig hjem igen, og inden vi kører ind i din gård, kører vi en tur igennem hele landsbyen. Og jeg sidder bag i vognen!«

— — —

Et øjeblik tavshed! Så nikkede husmoderen til mig, som om hun ville sige: Nu ud med sproget, hr. pastor!

Men forinden jeg fik mine tanker samlet, stod bonden op, gik hen til sit skrivebord og hentede cigarerne. Og så tog han en meget fin cigar, meget finere end de andre og overrakte urmageren den: »Du er alligevel min overmand! Egentlig skulle det i avisen, og mange ville more sig!«

Dengang kom det nu ikke i avisen, og det er mere end 40 år siden. Men der findes dog vel læsere, der kan more sig over disse to gamle spøgefugle.

Den gamle bornholmerklokke står endnu på sin plads. Det har jeg overbevist mig om for et par år siden. Og den unge husmor sagde, da jeg betragtede den: »Det er den eneste klokke i huset, som vi virkelig kan stole på!«

Folketingsvalget i Nordslesvig den 15. november

Af Chr. Stenz

Til de politiske valg i Nordslesvig er der ikke som førhen knyttet nogen særlig national spænding. Alligevel har det stadig sin interesse at konstatere styrkeforholdet mellem danske og tyske, og dette kan kun ved et folketingsvalg gøres fyldestgørende.

I landet som helhed har dette valg vist temmelig store udsving. Nordslesvig har fulgt den almindelige udvikling, men i den følgende oversigt ses det, at valgets sejrherre har haft større fremgang hernede, mens på den anden side de tabende partier har haft mindre tilbagegang her end i det øvrige Danmark.

Samlet stemmeafgivning i Nordslesvig		Forandringer i forhold til 1957	Forandringer i hele landet
Socialdemokratiet	42539	+ 20,0 %	+ 12,5 %
Radikale Venstre	5106	÷ 15,9 %	÷ 21,9 %
Konservative	19140	+ 16,5 %	+ 11,0 %
Venstre	25273	÷ 7,5 %	÷ 11,7 %
Retsforbundet	3191	÷ 50,0 %	÷ 57,8 %
Socialistisk Folkeparti	2080	—	—
Kommunister	468	÷ 59,6 %	÷ 62,2 %
Uafhængige	3875	+ 67,7 %	+ 51,0 %
Slesvigsk Parti	9047	÷ 1,7 %	÷ 1,7 %

Stemmetallet i kredsene

Kreds	Folketingsvalget 1957			Folketingsvalget 1960			Forandringer i tysk stemmetal	
	Danske stemmer	Tyske stemmer	Tyske st. i %	Danske stemmer	Tyske stemmer	Tyske st. i %		
Haderslev	16164	1022	5,9	16895	1017	5,7	÷ 5	÷ 0,5 %
Åbenrå	13655	2063	13,1	14595	1997	12,0	÷ 66	÷ 3,4 %
Sønderborg	14738	1631	9,9	16000	1511	8,6	÷ 120	÷ 7,4 %
Augustenborg	12003	469	3,8	14275	511	3,5	+ 44	+ 9,8 %
Tønder	11541	1563	11,9	11804	1578	11,8	+ 15	+ 0,9 %
Løgumkloster	13004	2246	14,7	13597	2232	14,1	÷ 14	÷ 0,6 %
Rødding	14060	208	1,5	14519	201	1,4	÷ 7	÷ 3,4 %
Ialt	95165	9202	8,8	101685	9047	8,2	÷ 155	÷ 1,7 %

Som helhed betragtet har det tyske mindretal ikke klaret sig dårligt ved valget. De indre uoverensstemmelser vedrørende den politiske linie, som sporede kort tid i forvejen, har øjensynlig ikke haft nogen indflydelse på sammenholdet udadtil. Eftersom afgangen i de ældre aldersklasser er større end tilvæksten, er en nedgang på godt 150 stemmer ikke noget at tale om. Men betragtes nedgangen på baggrund af den danske stemmetilvækst på over 6500, som kun for mindre end halvdelen vedkommende skyldes den større valgdeltagelse, ser billedet for det tyske mindretal mere dystert ud.

Den tyske andel i det samlede stemmetal er faldet fra 8,8 til 8,2 %, i købstæder og flækker tilsammen fra 12,5 til 11,4 % og i landdistrikterne fra 7,1 til 6,5 %.

Stemmernes fordeling på land og by

	1957			1960		
	Danske stemmer	Tyske stemmer	Tyske st. i %	Danske stemmer	Tyske stemmer	Tyske st. i %
Haderslev by	9429	813	7,8	10015	807	7,5
Åbenrå by	6130	1049	14,6	6656	1043	13,5
Sønderborg by	8634	1015	10,5	9925	957	8,8
Tønder by	2896	883	23,4	2998	878	22,6
Købstæder ialt	27089	3762	12,2	29594	3685	11,1
Flækker ialt	3286	596	15,4	3755	625	14,3
Købstæder og flækker ialt	30375	4358	12,5	33349	4310	11,4
Øvrige Nordslesvig	64790	4844	7,1	68236	4737	6,5

Der er altid knyttet størst interesse til resultaterne i det såkaldte grænseområde eller »den skæve firkant«. Det må dog bemærkes, at de følgende udregninger er foretaget, inden de officielle tal efter fintællingen forelå.

Stemmetallene i grænseområdet

	1957			1960			Procent af tyske stemmer i 1939
	Danske stemmer	Tyske stemmer	Tyske st. i %	Danske stemmer	Tyske stemmer	Tyske st. i %	
Åbenrå	6130	1099	14,6	6656	1043	13,5	26,8
Bjolderup	717	110	13,3	738	107	12,7	16,7
Hjørdkær	575	57	9,0	579	60	9,4	23,0
Uge	216	107	32,8	232	101	30,0	42,5
Holbøl	794	132	14,3	825	107	11,5	22,2
Bov	2590	194	6,3	2866	163	5,2	17,7
Klipleve	802	114	12,4	866	94	9,8	20,2
Ensted	711	65	8,4	744	61	7,6	16,4
Rise	1128	150	11,7	1170	126	9,1	19,7
Hellevad	462	63	12,0	460	65	12,4	25,8
Bedsted	347	46	11,7	365	46	11,2	20,8

Kværs	400	71	15,0	396	66	14,5	23,0
Rinkenæs	798	113	12,4	834	100	10,7	26,0
Løjt	1034	174	14,4	1055	168	13,7	27,3
Tønder	2896	883	23,4	2998	878	22,6	36,3
Tønder landsogn	92	24	20,7	91	28	23,4	25,2
Højer	440	277	38,1	480	271	36,1	56,4
Højer landsogn	138	79	36,4	126	87	40,8	49,0
Løgumkloster	733	250	25,5	789	251	24,1	32,1
Løgumkl. lands.	200	29	12,7	194	23	10,6	16,3
Ubjerg	108	107	49,8	112	104	48,1	57,7
Hostrup	399	118	22,8	397	119	23,1	32,1
Abild	444	95	17,4	468	90	16,1	30,5
Bylderup	372	96	20,5	422	90	17,6	28,6
Burkal	733	327	30,8	784	342	30,4	39,8
Højst	408	139	25,4	447	148	24,9	31,7
Nr. Løgum	496	182	26,8	529	169	24,2	33,5
Tinglev	889	401	31,1	888	412	31,7	39,6
Ravsted	440	190	30,2	431	199	31,6	33,4

I forhold til 1957-valget er det tyske stemmetal i grænseområdet gået tilbage med 2,2 %, mens nedgangen i hele landsdelen kun var 1,7. Ligeledes er andelen i det samlede stemmetal her faldet med 3–4 % og i Nord-slesvig som helhed kun 0,6 %.

Alligevel har tyskheden stadig i visse egne en ikke ubetydelig styrke, således i Slogs herreds 6 sogne. Flere steder kunne der noteres en ikke alene talmæssig, men også forholdsvis fremgang. Det gælder Hjordkær, Hellevad, Tønder landsogn, Højer landsogn, Hostrup, Tinglev og Ravsted sogne. I sognene Uge, Højer (samt landsognet), Burkal, Ravsted, Tinglev og Ubjerg er Slesvigsk parti det største parti og har endnu over 30 % af samtlige stemmer. I Ravsted er tyskernes stemmetal nøjagtig det samme som ved rekordvalget i 1939, og den procentvise andel er kun en ubetydelighed lavere end i 1939.

Som ventet blev Hans Schmidt, Oksbøl, genvalgt med et stort personligt stemmetal, over 4000. I 1957 fik førstesuppleanten 562 personlige stemmer, denne gang det dobbelte. De betænkeligheder, der kunne foreligge på grund af den nye suppleants politiske fortid og ved udsigten til hans eventuelle indtræden i tinget, kan dog sikkert formindskes ved en henvisning til, at denne udsigt er meget lille. Det tyske folketingsmandat hænger nemlig i en tråd, en meget skrøbelig tråd endda, og kun ganske få ændringer i de politiske partiers indbyrdes styrkeforhold vil medføre dets forsvinden. Havde beregningsmetoden fra tiden før valgloven af 1953, d'Hondts, endnu været gældende, ville Nordslesvigs syvende kredsmandat have tilfaldet socialdemokratiet, der så ville have haft et urepræsenteret stemmetal på 10.635 til overs. De konservative ville tilsvarende have haft 9.570 stemmer, mens tyskerne kun havde 9.047.

Den nugældende metode, Saint-Laguës, begunstiger de små partier ved tildelingen af kredsmandater, og socialdemokratiet har her ingen chancer. Derimod skulle de konservative kun have haft en yderligere fremgang på 334 stemmer for at erobre det tyske kredsmandat. Det samme ville være sket, dersom tyskerne bare var gået yderligere 116 stemmer tilbage.

Men derfor kan valgresultaterne godt i en årrække frem i tiden falde sådan, at tyskerne fortsat kan vælge en kandidat. Der skal ganske vist en god portion held til.

Chr. Stenz.

A. Svensson:

REDAKTØR J. JESSEN

Flensborg Avis

Bind I

er nu fuldstændig

udsolgt

Historisk Samfund vil derfor gerne

tilbagekøbe

gode eksemplarer af dette bind for 10 kr., samme pris, som det i sin tid er solgt for.

Bogen fremsendes under adresse:

Historiske Samfund for Sønderjylland,
Landsarkivet, Åbenrå.

Medlemspris for bd. II og III er stadig henholdsvis kr. 10 og kr. 15.

Skrifter, udgivne af
Historisk Samfund for Sønderjylland
nr. 21

Med

H. V. GREGERSEN

Gotiske Skriftprøver

fra sønderjyske arkivalier

har Historisk Samfund for Sønderjylland ønsket at give en håndsækning til alle de mange, hvem læsning af ældre tiders skrift volder vanskeligheder.

Heftet indeholder skriftprøver fra de århundreder, der har betydning for dem, der interesserer sig for slægtens gamle breve og papirer, og det bringer samtidig en vejledning i de vigtigste arkivgrupper.

Alle, der ønsker at gøre selvstudier i gamle aktstykker, vil her have den nøgle, der åbner adgangen til dem.

I boghandelen bliver prisen 12 kr., men ved at indsende et postkort med bestilling og underskrevet med navn og adresse til: *Historisk Samfund for Sønderjylland, Landsarkivet, Åbenrå*, kan heftet fås for 8 kr.

HORSENS HAVN

- Mange moderne stykgodskraner
- 7,00 m vanddybde
- Havnen kan besejles dag og nat
- Store arealer ved kaj og jernbanespor ledige til udleje

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/S

VEJLE

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

Horsens - Telefoner: 207 - 807 - 808

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev - tlf. 2 25 71

SØNDERJYDSK BOGHANDEL

Apotekergade 4

Telefon 2 27 03

Boglade ved Kaja Lange Møller

Antikvariat ved H. C. Møller

HADERSLEV

Tønder Landmandsbank A/s

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns - Bylderup Bov
Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Morsø Støbegods

Aktieselskabet

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør

NYKØBING MORS

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM A/S • VOJENS